

Wrijving geeft glans

Open planprocessen en landschapsarchitectuur in de praktijk

Het Bureau Alle Hosper, landschapsarchitectuur en stedenbouw is gevestigd in de oude seinmakerij van de NS in Haarlem. Terwijl buiten de treinen naar het strand vertrekken, worden in dit unieke gebouw op elk schaalniveau ontwerpen gemaakt. Met en zonder betrokken partijen uit de plangebieden. Doordat Alle Hosper als bureau op deze manier vrijwel de hele breedte van de landschapsarchitectuur beslaat, vormt ze een goede reden voor onderzoek naar hun kijk op het mensenwerk binnen de landschapsarchitectuur. TOPOS sprak met Peter de Ruyter en Ronald Bron van Bureau Alle Hosper over het fenomeen open planproces in de landschapsarchitectuur.

Peter de Ruyter en Ronald Bron

Landschapsarchitecten bij Bureau Alle Hosper
info@hosper.nl

Door:

Eric Bovekerk en Adam Hofland

Studenten MSc landschapsarchitectuur
eric.bovekerk@wur.nl
adam.hofland@wur.nl

Peter de Ruyter werkt sinds 1992 bij Alle Hosper, direct na zijn afstuderen in Wageningen. Ronald Bron is eveneens Wageninger en sinds 1999 bij het bureau werkzaam, na in 1997 stage te hebben gelopen bij het bureau.

Toename

Zeker de laatste decennia is er steeds meer interesse ontstaan naar de inspraak van de uiteindelijke gebruiker en andere direct betrokken partijen, zoals Dienst Landelijk Gebied, gemeenten, natuurverenigingen en andere stichtingen. Zijn er redenen aan te wijzen waarom open planprocessen belangrijker zijn geworden?

Ronald: 'Er zit economie achter; je hebt mensen nodig om iets tot stand te brengen. De overheid heeft haar macht verloren.'

Peter: 'De toename van open planprocessen komt ook doordat ruimtelijke planvormingsprocessen complexer zijn geworden. Het is draagvlakontwikkeling; bij complexe opgaven is draagvlak belangrijk. De bottom-up-methode wordt vanuit gemeentes als waardevol gezien.' Ronald: 'Ten opzichte van zo'n 20 jaar terug is dat wel veranderd. Ging de Wageningse methode nog uit van analyseren, lagen boven op elkaar stapelen en vanuit daar een plan laten ontstaan, waarbij de burger alleen nog werd benaderd om het plan te accepteren, nu is dat aan het veranderen. Burgers, maar ook boeren, natuurmensen en ontwikkelaars worden veel vroeger actief benaderd om draagvlak te ontwikkelen.'

Ronald: 'Je ziet nu in het kader van bijvoorbeeld de "verrommeling", dat er neigingen zijn om weer terug te keren naar een centrale overheid. Maar zo zit Nederland niet meer in elkaar; het heeft geen zin om dat te wensen. Er zijn nu veel pogingen om markt en overheid vroegtijdig met elkaar te combineren om zo van onder op een samenhangend plan te maken. Naar die vormen is iedere planmaker aan het zoeken. Er is niet meer één grote, bepalende speler; het moet met elkaar gebeuren. Het blijkt dat

het met veel postzegelplannetjes een zoi wordt. We willen weer terug naar de grootse gebaren maar wel op een andere manier. En dat is altijd in de vorm van een open planproces.'

Peter: 'Ik kan me daarbij voorstellen dat je voor de grote ingrepen in het landschap een sturende vorm van bovenaf wilt hebben, maar dat de invulling wordt gedaan met behulp van mensen uit de gebieden zelf. Een sociale invulling van het casco-principe dus.'

Ronald: 'Voormalig minister Winsemius heeft ook zoiets dergelijks gezegd. Hij stuurde aan op een overheid die bepaalde landschappelijke verantwoordelijkheden neemt, zoals allerlei raam- en netwerken, maar tegelijkertijd niet de marktwerking en persoonlijke initiatieven uit het oog verliest.'

Ondanks die opkomst zijn er dus ook weer stemmen om weer terug te keren naar centralisatie van de ruimtelijke planvorming. Zullen de open planprocessen uiteindelijk weer verdwijnen?

Peter: 'Ik denk niet dat open planprocessen slechts een modebeeld zijn. Hun vorm zal met de tijd mee veranderen.' Ronald: 'Als de overheid nu weer zou terug keren naar een centrale powerplay en het hele beleid wordt daarop afgestemd dan zou dat zeker weer ingang kunnen vinden.'

Peter: 'Maar wel slechts op bepaalde onderdelen. Ik kan me voorstellen, afhankelijk van schaal, dat bij bepaalde projecten die zo concreet zijn en dus direct invloed hebben op de leefomgeving van mensen, draagvlak het belangrijkste is om tot resultaten te komen.' *Is het echt een Nederlandse toepassing?*

Peter: 'We hebben net een prijsvraag in Genk gewonnen en daar zei de opdrachtgever: "Nou dit zijn onze eisen, we zien jullie over drie maanden weer." In België is de open planvorming toch niet zo ingeburgerd als bij ons.'

Ronald: 'In andere landen zie je bijvoorbeeld dat de president of burgemeester gewoon een gerenommeerd bureau uitzoekt, deze vervolgens een plan maakt

en dat dan ook goed wordt uitgevoerd. Terwijl in Nederland veel geld zit in het open proces, maar de uitvoering veelal zeer te wensen over laat.'

Jullie passen bij Alle Hosper het open planproces regelmatig toe. Hoe is dat bij jullie collega's, bij andere bureaus?

Ronald: 'Ik zie wel veel bureaus die er inmiddels goed in zijn geworden. Je wordt als bureau ook juist vaak gevraagd wanneer een open planproces gewenst is omdat je ervaring hebt met dat soort processen.'

Peter: 'Bij (architecten-) bureaus merk je wel een soort tweedeling wat dit betreft: je hebt bureaus die hun inspiratie uit de (menselijke) interactie met de omgeving halen, maar ook bureaus die een bobo-aten invliegen om een autonoom kunstje te doen.'

Zou zo een proces een vast onderdeel van elk bureau moeten zijn, denken jullie?

Peter: 'Iedereen moet doen wat hij zelf leuk vindt en het beste kan.'

Maar je hebt toch altijd te maken met gebruikers, je ontwerpt toch vóór mensen?

Ronald: 'Uiteindelijk telt het resultaat. Als

een plan goed gebruikt wordt wanneer het klaar is, dan maakt het niet uit hoe het tot stand gekomen is. Voor hetzelfde geld zou het kunnen dat een ontwerper weken op zolder heeft gezeten en toch met een oplossing komt die werkt, dat er een ontwerp ligt dat er mooi uitziet en goed wordt gebruikt. Een open planproces kan net zo goed mislukken; het garandeert geen succes. Het kan ook dat een proces eindigt in een grijs compromis dat daardoor slecht gebruikt wordt door omwonenden.'

Peter: 'Daarom is de laatste fase in zo'n open planproces ook zo belangrijk. Dat je in de laatste stap wel je eigen plan creëert, maar met gebruikmaking van de verzamelde kennis in de voorgaande stappen.'

Toepassing/ fasering

Die laatste fase, waarin je zelf als ontwerper nog een slag maakt is dus belangrijk. Kan je die verschillende fases eens uitleggen?

Peter: 'De eerste fase is de zoektocht naar verhalen en betekenis, bijvoorbeeld met mental mapping. Bewoners worden

gevraagd om vanuit hun geheugen een kaartje van het gebied te tekenen en daar namen en verhalen aan te koppelen. Wat zijn lievelingsplekken en waarom? Deze mental maps leveren een belangrijke bijdrage aan de analyse en kennis van het landschap.

De tweede fase is een belangrijke interactieve fase met middelen als maquettebouw, allerlei modellen en scenario's. Het is een fase van interactie en confrontatie. Je betreft de mensen dus echt bij het ontwerpen.

Als laatste de derde fase waarin je als landschapsarchitect of als bureau de beslissing neemt; waarin je de verzamelde dingen samenvat, optelt en op waarde schat. Dit is de autonome rol die je weer opeist.'

Peter: 'Vanuit mijn kijk op het vak, als landschapsarchitect en wat deze zou moeten weten en kunnen, is vooral die eerste fase ontzettend belangrijk. In Wageningen ging je in mijn tijd altijd wel op bezoek in het gebied. Maar dan maakte je wat foto's en ging weer terug. De basis is de identiteit van het gebied,

V.l.n.r. Ronald Bron, Peter de Ruyter en Adam Hofland (bron: Eric Bovekerk)

Participatie in de praktijk: natuurontwikkelingsplan Waterland (bron: Bureau Alle Hosper)

maar het contact met de mensen die mede die identiteit vormgeven en het gebied het beste kennen werd nooit gelegd. Door juist met die mensen te praten krijg je handvatten aangereikt die je helpen bij het ontwerpen. Die eerste fase is dus heel erg waardevol. Het geeft veel voldoening als je deze drie fasen goed kan doorlopen samen met de mensen. Ik vind dat altijd heel erg persoonlijk. Het is prettig als mensen achteraf naar je toe komen om te zeggen dat het een goed proces was met een mooi resultaat. Die interactie vergroot het plezier in je werk. En de toekomstige gebruikers krijgen gelijk een gezicht.'

Peter: 'Die laatste fase is het lastigst. Dat je op een gegeven moment moet zeggen: bedankt voor uw bijdrage; deze wordt gerespecteerd en meegenomen maar nu gaan wij als vakmensen het ontwerp maken. Hier gaat het dan ook wel eens

mis. Om dat goed te begeleiden hebben wij in een natuurontwikkelingsproject in Waterland dan ook samen gewerkt met een communicatiedeskundige. Zij heeft tijdens het gehele proces goed duidelijk gemaakt wat de rol van iedere betrokkene is en hoe die rol verandert per fase, zodat daar geen misverstanden over ontstaan.'

Toepassing

Ronald: 'Afhankelijk van wat wij binnen het bureau het "krachtenveld" noemen pas je het open planproces toe. Zeker bij integrale ontwikkelingsplannen is het belangrijk dat je boeren en natuurmensen op een bepaalde manier tot elkaar brengt. Daartoe moeten ze hun wensen, verwachtingen en angsten kunnen uiten. Als je dat niet doet, is de kans gewoon groter dat het plan er niet komt. Dat schat je iedereen keer in. Dat doet de opdrachtgever overigens ook. Als deze

al weet dat de mensen goed op de hoogte zijn of niet bang zijn voor nieuwe ontwikkelingen, dan zal de noodzaak ook minder hoog zijn. Het moet uiteindelijk van onderaf komen.'

Peter: 'Het is ook een kwestie van goed doorvragen bij de opdrachtgever. Uitzoeken wat ze nu echt bedoelen en dan zo de noodzaak van een planproces achterhalen of dat het gemakkelijker is om vanuit Haarlem gewoon een tekening te maken en deze bij hen te "droppen". Vaak weten wethouders donders goed wat de kans is van een open planproces.'

Peter: 'Eén aspect is dus het draagvlak. Het andere aspect is meer inhoudelijk; het vergaren van de verhalen uit het landschap die je niet kent. Ik vind het ook belangrijk om bijvoorbeeld een weekend lang door te brengen in een plangebied en mensen te spreken. Het kost veel tijd maar dit verdient zich echt terug. Na een lang bezoek en het spreken van mensen rond je een historische analyse zo af. Naast al het kaartmateriaal heb je dan een hele goede insteek waardoor je dan uiteindelijk ook weer de opdracht kunt binnenhalen.'

Ronald: 'We zeggen altijd wel tegen opdrachtgevers, als ze een open planproces willen, dat het meer tijd en geld kost. Voor ons in ieder geval. Het duurt in ieder geval een tijd voordat iedereen op hetzelfde informatieniveau zit en de emoties eruit zijn. Een opdrachtgever vraagt zich dan ook wel eens af of hij met zo'n proces niet zijn eigen oppositie zit te organiseren, omdat je mensen toch informeert over het gebied waar een conflict heerst. Een opdrachtgever stelt zich dus ook kwetsbaar op.'

Peter: 'Het eist vertrouwen van verschillende kanten om dat proces in te gaan.' Ronald: 'Het is ook steeds zoeken naar nieuwe vormen, ook om je te profileren ten opzichte van je collega's. Je kunt als het ware letterlijk aan tafel gaan zitten met een persoon en hem of haar leren

ontwerpen. Maar wij zoeken altijd naar vormen waarbij de input van betrokkenen en het plan verandert, maar waar je zelf wel de regie houdt. Je moet geen speelbal worden.'

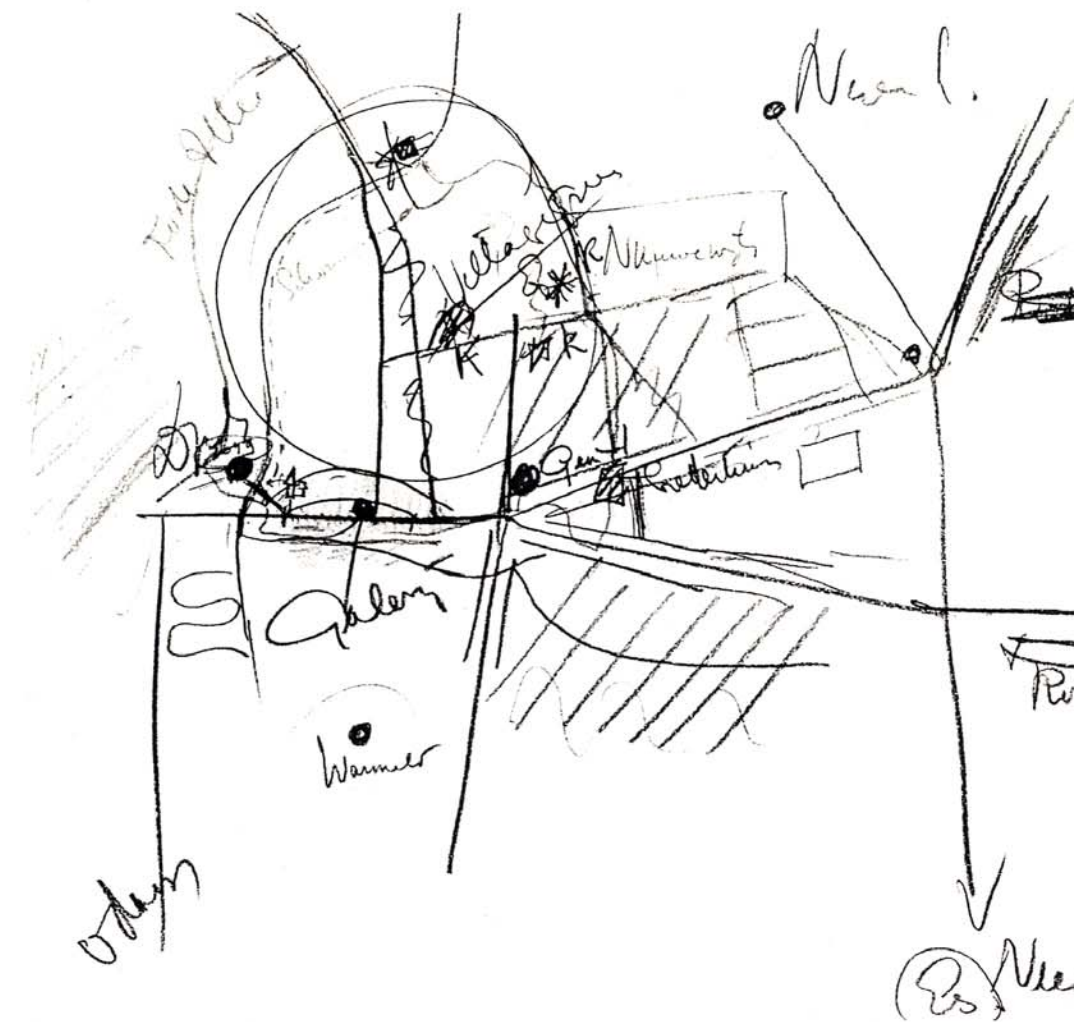
Rol ontwerper

Ronald: 'Het is ook een houding die je uitstraalt en dat merken de deelnemers ook. Zeker in projecten waar je mensen goed de ruimte geeft. Mensen zijn dan minder achterdochtig, denken minder snel: "Ach, jij weet het eigenlijk al lang." Dat is toch vaak de achterdocht van mensen, dat ze denken dat jij het als ontwerper eigenlijk al lang weet. Als je kan laten merken dat jij het eigenlijk ook niet weet, rolt er een ander soort plan uit. Maar er zullen altijd mensen zijn die achterdochtig blijven. Dat kan ook streek-eigen zijn.'

Peter: 'Soms merk je ook dat stakeholders door al het geknip, geplak en gekleur uit hun rol vallen en als boer aan de slag gaan met natuur. Bij het samenvatten later op de middag blijkt dan dat ze hun eigen belangengroep vergeten waren en dat ze eigenlijk andere dingen hadden moeten zeggen. Dat is erg leuk om te merken, dat mensen uit hun rol vallen. Dat vergt wel een bepaalde open basishouding, een bepaald type mensen.'

Ronald: 'Het ergste is als een projectontwikkelaar of andere opdrachtgever je eerst vraagt een visie te ontwikkelen voor een gebied en je dan verzoekt, als die visie gepresenteerd is, om toch eens te gaan praten met bewonersorganisatie of andere betrokkenen. Die mensen voelen zich dan overvallen, krijgen een visie opgedrongen en hun meningen moet je dan ook nog eens zien te verwerken in jouw visie.'

Peter: 'Het werkt het best wanneer je vanaf het begin van beide zijden een mandaat hebt: hier gaan we aan werken, we beginnen met elkaar en we gaan het tot een goed eind brengen. Het is heel vervelend als het proces halverwege wijzigt, of er een andere insteek komt.'

Mental map ter voorbereiding van het landschapsplan Diepenheim (bron: Bureau Alle Hosper)

Hoe ziet de ideale participant er uit?

Peter: 'Je hebt soms heel veel aan mensen die constant steigeren, die constant weerwoord geven zolang het maar op inhoudelijke basis is. Wrijving geeft glans; soms is het nodig dat mensen tegen elkaar opboksen waardoor bepaalde argumenten scherp worden uitgesproken. Maar je hebt ook heel veel aan mensen die rustig op de achtergrond hun ding doen en inhoudelijk bijdragen leveren.' Ronald: 'Je hebt het meest aan mensen die de knop om kunnen zetten, zich kunnen verplaatsen in anderen. Je hebt van die deelnemers die bijeenkomsten echt misbruiken om hun zegje te kunnen doen. Die willen écht domineren. Dat vergt ook een goed inzicht vanuit de voorzitter; die moet inzien wanneer de een te veel zegt en de ander gewoon even moet uitzaden of even de ruimte moet krijgen om zijn zegje te doen.' Peter: 'Dat vergt lenigheid. Zowel ontwerpmatig als procesmatig. Je moet als ontwerper kunnen wuiven als bamboe; soms waai je heel sterk uit maar kom je uiteindelijk toch weer terug bij je basis.' Ronald: 'Soms zie je de schade van bepaalde ontwikkelingen voor de bewoners ook wel in, zoals realisatie van veel glas-tuinbouw. Maar soms ook weer de mo-

gelijke schoonheid van een dergelijke ontwikkeling. Dat enthousiasme van jezelf, die toegevoegde waarde voor het landschap die jij dan ziet, dat enthousiasme straalt ook over op die bewoners.' Peter: 'Open planprocessen maken ons vak rijker en interessanter. De inhoudelijke lenigheid die je als ontwerper hebt, moet je ook met mensen kunnen hebben.'

Voor meer informatie (of een stageplek!): www.hosper.nl

Summary

Ronald Bron and Peter de Ruyter are both landscape architects at the office Alle Hosper in Haarlem. This office has a lot of experience with open design processes; these are processes in which inhabitants and other stakeholders are allowed to participate in some stages of the process to share their opinion and knowledge on a certain area. This information is used by the landscape architects to finalize the plan. Peter and Ronald tell TOPOS about their experiences with these kinds of processes; the do's and don't's, the valuable aspects and the pitfalls. In the end they conclude by saying that open design processes are enriching our field of work.